

MODEL RADNOG OSPOSOBLJAVANJA UČENIKA S VEĆIM INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA ZA OBAVLJANJE POSLOVA U BANKAMA HRANE

MAJA PETKOVIĆ

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Primljeno: 09.07.2009.
Prihvaćeno: 27.11.2009.

Stručni rad
UDK: 376.1-053.340-053.5

Sažetak: Radna sposobnost jedan je od glavnih kriterija uspješnosti svake osobe te bi sukladno tome osposobljavanje za rad trebalo biti jedno od osnovnih ciljeva obrazovanja svih osoba. Ostvarivanje radne uloge i za osobe s većim intelektualnim teškoćama od iznimne je važnosti, a tim više što ove osobe nakon završetka programa radnog osposobljavanja rijetko stupaju u radni odnos. U radu je dat prijedlog mogućeg modela radnog osposobljavanja učenika s većim intelektualnim teškoćama za obavljanje poslova u bankama hrane, koje bi kao jedan od oblika dobrotvornog društvenog rada u daljnjoj budućnosti mogle postati segment „u zajednici utemeljene rehabilitacije“. Ujedno je dat osvrt na mogućnosti i ograničenja u realizaciji mogućeg modela u Republici Hrvatskoj. Sam model osmišljen je na načelima zapošljavanja uz podršku kojim se osobama s intelektualnim teškoćama omogućava obavljanje plaćenog rada u redovnim radnim sredinama.

Cljučne riječi: radno osposobljavanje, banke hrane, zapošljavanje uz podršku

UVOD

U Republici Hrvatskoj, prema popisu stanovništva iz 2001. godine bilo je 429 421 osoba s invaliditetom ili 9,7% ukupnog stanovništva, no ne postoje podaci o vrsti njihovog invaliditeta (Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2001. godine; dostupno na web stranici Zavoda <http://www.dzs.hr>). Može se reći da pojavnost invaliditeta danas predstavlja važan medicinski, gospodarski i politički problem koji ima tendenciju sve većeg rasta (Rački, 1997.).

Postojećem problemu treba prići promišljeno i organizirano, a jedan od otežavajućih faktora je duboko ukorijenjena diskriminacija prema osobama s invaliditetom. Pristup obrazovanju i zapošljavanju imaju izuzetnu važnost za njihovo punopravno uključivanje u život i rad zajednice, odnosno jednakost s ostalim građanima.

Pravo na rad i zapošljavanje jedno je od temeljnih ljudskih prava i onemogućavanje ostvarivanja tog prava predstavlja njihovo kršenje i diskriminaciju (Šafranko i Frey Škrinjar, 2001.; Bobuš,

2007.). Osim ekonomske, rad za čovjeka ima važnu socijalnu i psihološku ulogu (Šverko, 1991.; prema Skočić Mihić i Kiš-Glavaš, 2005.). Kako navodi Kiš-Glavaš (2002.) rad nije garancija uspješne socijalne integracije osoba s invaliditetom, ali je svakako njezin preduvjet. U suvremenoj literaturi koja se bavi pitanjima povezanim s rehabilitacijom osoba s intelektualnim teškoćama naglašeno je da radna uloga i za tu skupinu ljudi ima veliku važnost (Šafranko i Frey Škrinjar, 2001.).

Stručnjaci danas smatraju da veći dio populacije osoba s intelektualnim teškoćama može biti osposobljen za produktivni rad. U zakonskim odredbama Republike Hrvatske koji se tiču osoba s invaliditetom i njihovog prava na rad, radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba s većim intelektualnim teškoćama nigdje se decidirano ne spominju (Šafranko i Frey Škrinjar, 2001.). Riječ je o osobama koje su uključene u program radnog osposobljavanja i ne mogu steći niti najnižu razinu stručne spreme što ih značajno ograničava prilikom zasnivanja radnog odnosa (Kiš-Glavaš, 2002.).

Ovaj rad za cilj ima predstaviti mogući model radnog osposobljavanja učenika s intelektualnim teškoćama, odnosno učenika s umjerenim i većim intelektualnim teškoćama, autizmom i utjecajnim teškoćama u razvoju, za obavljanje poslova u bankama hrane.

Riječ je o integrativnom i multidisciplinarnom modelu u kojeg su ukomponirana znanja o osobama s intelektualnim teškoćama, radnom osposobljavanju, zapošljavanju uz podršku te modelu banki hrane.

U Republici Hrvatskoj zakoni kojima se utvrđuje odgoj i obrazovanje djece i mladeži s teškoćama u razvoju su: Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi (NN, 10/97 i 10/01), Zakon o osnovnom školstvu (NN, 59/91, 27/93 i 7/96) i Zakon o srednjem školstvu (NN, 19/92, 26/93, 27/93, 50/95 i 59/01) te Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08) za kojeg još nisu doneseni podzakonski akti kojim bi se pobliže definiralo uključivanje djece s intelektualnim teškoćama u redovan sustav odgoja i obrazovanja. Postojeće zakonodavstvo ipak ne podrazumijeva sveobuhvatnu inkluziju djece s intelektualnim teškoćama, nego samo djecu s blažim intelektualnim teškoćama koja imaju zajamčen pristup obrazovanju u školama u redovitim uvjetima dok se djeca s većim intelektualnim teškoćama mogu školovati u posebnim uvjetima, a što uključuje separirajuće fizičke uvjete (Ružić, 2001.; Open society institute, 2005.)

Prema Pravilniku o srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju (NN, 86/92) navedeno je da „se učenici s umjerenom i težom mentalnom retardacijom, autizmom i utjecajnim teškoćama ne obrazuju već osposobljavaju do 21. godine života“.

Programom radnog osposobljavanja su obuhvaćeni učenici kojima je utvrđena trajna nesposobnost za život i rad. Rački (1997.; str.154) navodi da je radno osposobljavanje „osposobljavanje putem kojeg osobe s većim teškoćama u razvoju, prvenstveno one osobe kod koji je utvrđena umjereni i teža mentalna retardacija, stječu osposobljenost za produktivni rad tj. osposobljenost za obavljanje jednostavnijih operacija u zaštićenim uvjetima rada“. Riječ je o osposobljenosti za rad koja omogućava radno angažiranje u zaštićenim uvjetima rada ili

pak uključivanje u radno-okupacijske aktivnosti u okviru sustava socijalne skrbi. Osobe ne posjeduju poslovnu sposobnost (sposobnost za punovažno zaključivanje poslova) niti zdravstvenu sposobnost za rad (Rački, 1997.). Ustanova izdaje potvrdu o osposobljenosti za rad, ali ne specificira za koje se to poslove osoba osposobljavala (Open society institute, 2005.).

Posebnost programa je i u tome što su tempo i dometi svladavanja sadržaja prilagođeni stvarnim sposobnostima i ograničenjima pojedinca. Program se ostvaruje u odgojno-obrazovnoj skupini sa 7-10 učenika pod vodstvom edukacijskog-rehabilitatora te radnog instruktora (Vicić, 1996.). Edukacijski-rehabilitatori su osnovni nositelji programa radnog osposobljavanja. Organiziraju djelatnosti, izvode dio programa vezan uz edukaciju i rehabilitaciju. Tehnolozi su nositelji proizvodnih programa na osnovi kojih se provodi trening za obavljanje radnih zadaća. Osim znanja iz tehničko-tehnološkog procesa trebaju posjedovati i nužna znanja za rad sa specifičnom populacijom (Rački, 1997.).

Programska struktura programa radnog osposobljavanja obuhvaća tri cjeline: područje odgojno-obrazovnog rada, izobrazbu u obavljanju poslova i produženi stručni postupak (Vicić, 1996.).

Načelo situacijskog poučavanja jedno je od naročito važnih načela u radnom osposobljavanju te općenito u radu s osobama s umjerenim i većim intelektualnim teškoćama. Iako je ovo načelo od izuzetne važnosti, nedosljedno se primjenjuje u praksi. Ponukana realnom situacijom, ideja sadržana u mogućem modelu radnog osposobljavanja za obavljanje poslova u bankama hrane upravo nalazi svoje uporište u gore iskazanoj tvrdnji.

POLAZIŠTA MODELA RADNOG OSPOSOBLJAVANJA UČENIKA S VEĆIM INTELKTUALNIM TEŠKOĆAMA ZA OBAVLJANJE POSLOVA U BANKAMA HRANE

Zapošljavanje uz podršku

Bilić, Bratković i Dujmović (2005.; str. 37) navode da je „zapošljavanje uz podršku plaćeno zapošljavanje za osobe s invaliditetom za koje je kompetitivno zapošljavanje, odnosno zapošljavanje

na otvorenom tržištu rada u potpunosti ili gotovo nemoguće i koje zbog svojih teškoća trebaju trajnu podršku na radnom mjestu. Podrška je omogućena putem aktivnosti kao što su trening, supervizija i transport.“

Zapošljavanje uz podršku prvi put se pojavljuje ranih 80-tih u SAD-u zahvaljujući državnim agencijama za pomoć osobama s teškoćama. Krajem osamdesetih u SAD-u zapošljavanje uz podršku bilo je implementirano u formalni rehabilitacijski sustav (Braddock i dr., 2000. prema Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.). Danas se uspješno provodi i u nizu zemalja Europske unije.

Osnovne značajke zapošljavanja uz podršku su (Lutfiyya i dr., 1998., prema Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.):

- Integracija - osoba s teškoćama redovni je zaposlenik i radi zajedno s osobama bez teškoća;
- Plaća i druge beneficije - za rad zaposlenik s teškoćama prima novčanu naknadu i koristi povlastice kao što su bolovanje, godišnji odmor;
- Smještavanje i priučavanje na poslu - najprije smještaj osobe u radnu okolinu, a potom pružanje podrške za posao;
- Puna participacija - svatko ima pravo biti uključen u program podrške pri zapošljavanju bez obzira na opseg oštećenja;
- Fleksibilna podrška - svi aspekti zapošljavanja prilagođavaju se potrebama i mogućnostima osobe;
- Kontinuirana podrška - kontinuirana pomoć službi za pružanje podrške;
- Mogućnost izbora - osobe s teškoćama mogu odabrati gdje i pod kojim uvjetima žele raditi.

Postoje 4 modela zapošljavanja uz podršku s obzirom na način smještaja u radnu sredinu: model individualnog zapošljavanja, skupni model ili enklava i model mobilnih skupina (Lutfiyya, Rogan i Shultz, 1998., prema Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.). S obzirom na to da se individualnim uključivanjem osobe najbolje može djelovati na socijalnu integraciju osobe, u nastavku, biti će rečeno nešto više o modelu individualnog zapošljavanja ili „job coach“ modela. U ovom modelu radni asistent odgovoran je za osposobljavanje zaposle-

nika. Ovakav individualiziran pristup ključan je za uspješno zapošljavanje osoba s većim teškoćama (Gerhardt i Holmes, 1997. prema Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.)

Varijacije modela individualnog zapošljavanja su (Gerhardt i Holmes, 1997., prema Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.):

- Model mentorstva - radni asistent provodi inicijalni trening, a suradnik s posla preuzima ulogu mentora, a kasnije i odgovornost za osobu s teškoćama;
- Model dijeljena posla - zaposleni korisnik dijeli posao s osobom bez teškoća koja preuzima i dio odgovornosti za pružanje podrške;
- Model savjetodavnog (konzultantskog) treninga - model u kojem konzultant iz agencije obučava suradnike koji pružaju podršku zaposlenom korisniku na radnom mjestu.

Razvoj programa zapošljavanja uz podršku u Republici Hrvatskoj započela je 2000. godine Udruga za promicanje inkluzije a njime je do sada uspješno obuhvaćeno 70-ak osoba s intelektualnim teškoćama u Zagrebu, Bjelovaru, Slavonskom Brodu, Osijeku i Šibeniku. Detaljniji podaci o značajkama i dosadašnjim rezultatima provedbe programa mogu se pronaći u brošuri dostupnoj na web stranicama Udruge (www.inkluzija.hr). Program se provodi putem projekata u suradnji s nadležnim Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi (www.mzss.hr), Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, ostalim javnim ustanovama, državnim i privatnim tvrtkama kao i uz podršku relevantnih međunarodnih organizacija.

Banke hrane

Banka hrane (eng. food bank) je dobrotvorna neprofitna organizacija koja prima, popisuje robu i distribuira doniranu hranu i namirnice dobrotvornim agencijama koje direktno opskrbljuju klijente hranom (America's Second Harvest - The nation's Food bank network, The Almanac of hunger and poverty in America 2007.; dostupno na web stranici http://www.secondharvest.org/learn_about_hunger/hunger_almanac_2007.html).

Prikaz organizacije rada banki hrane dat je prema modelu koji se provodi u Sjedinjenim Američkim Državama.

Banke hrane većinom dobivaju hranu od tvrtki i supermarketa bez prođe te donacijama iz javnosti, posebno za vrijeme blagdana. Vlada SAD-a i savezne vlade često sklapaju ugovor s bankom hrane kako bi distribuirali i višak robe koje im nudi Ministarstvo poljoprivrede SAD-a (Wikipedia - food bank; dostupno na web stranici http://en.wikipedia.org/wiki/Food_bank).

Hrana koja se donira bankama hrane može biti sljedeća: svježi ili zamrznuti prehrambeni proizvodi, pekarski proizvodi, mliječni proizvodi, preostala jela s jelovnika iz restorana te cateringa, konzervirane i zapakirane namirnice sa skorašnjim istekom roka valjanosti.

America's Second Harvest (America's Second Harvest - The nation's Food bank network, The Almanac of hunger and poverty in America 2007.; dostupno na web stranici http://www.seconddharvest.org/learn_about_hunger/hunger_almanac_2007.html), nacionalna mreža banki hrane je najveća dobrotvorna organizacija u SAD-u za borbu protiv gladi s više od 200 članica banki hrane i organizacija za spas hrane koje djeluju u 50 saveznih država diljem SAD-a.

Članice mreže su organizacije koje posluju kao banke hrane ili organizacije za spas hrane koje zadovoljavaju određene standardne propise od strane America's Second Harvest.

Organizacija rada u America's Second Harvest hijerarhijski je strukturirana. Radi zornijeg prikaza strukturu rada moguće je podijeliti na sljedeće razine:

1) Federalna razina

Nacionalni donatori imaju sklopljen ugovor s America's Second Harvest te se njihove donacije distribuiraju članicama mreže.

2) Savezna razina

Osim nacionalnih donatora na ovoj razini se priključuju lokalni poljoprivrednici i lokalni prodavači hrane. Također se nastoji iskoristiti hrana iz restorana, bolnica, ugostiteljskih obrta koji se bave opskrbom pripremljenom hranom i pićem, pekarnica.

Njihova racionala za doniranje hrane i novca je:

- Odbijanje od poreza svih troškova proizvodnje, pakiranja i dostave proizvoda;

Prema poreznim zakonima SAD-a (The Internal Revenue Service; dostupno na web stranici <http://www.irs.gov/publications/p526/ar02.html#d0e2990>) iznose donacija moguće je odbiti od poreza, odnosno smanjiti cjelokupne porezne prihode tj. iznos plaćenog poreza. Iznos donacija ne može biti veći od 50% prihoda u prethodnoj kalendarskoj godini.

- Ušteda troškova - spašavanje hrane i ostalih proizvoda, a tvrtke eliminiraju stvaranje otpada;
- Kontrola inventara - donacija hrane može pomoći kod redukcije zaliha koje se mogu pojesti, ali ne i prodati;
- Promocija tvrtki - banke hrane promoviraju svoje donatore hrane kroz različite marketinške materijale: web stranica, bilteni;
- Dobra volja zajednice - poštovanje od strane zajednice;
- Ponosni radnici - zaposlenici se osjećaju dobro jer njihova tvrtka ima važnu ulogu u promoviranju solidarnosti u zajednici.

3) U bankama hrane se prehrambeni proizvodi skupljaju, skladište, sortiraju i distribuiraju lokalnim programima koji serviraju hranu. Poslove skladištenja, sortiranja i distribuciju hrane obavljaju volonteri. Volonteri se traže za rad u skladištu, u javnim kuhinjama kod serviranja i pakiranja hrane, za rad u kampanjama i specijalnim događanjima. Prema poreznim zakonima SAD-a (The Internal Revenue Service; dostupno na web stranici <http://www.irs.gov/publications/p526/ar02.html#d0e2990>) volonter od poreza ne može odbiti vrijednost svojeg vremena i usluga koje pruža, ali zato može odbiti od poreza sve one troškove koji su izravno vezani za volontiranje.

4) Postoje dvije opće kategorije prehrambenih programa kojima članice America's Second Harvest distribuiraju hranu (America's Second Harvest - The nation's Food bank network, The Almanac of hunger and poverty in America 2007.; dostupno na web stranici http://www.seconddharvest.org/learn_about_hunger/hunger_almanac_2007.html):

1. Hitni programi (hitna spremišta hrane, pučke kuhinje i hitna prihvatilišta);
2. Programi koji nisu hitni (dnevni centri za djecu, dnevni centri za obitelji, vanškolski programi,

prihvatišta za beskućnike, rehabilitacijski centri, kampovi za mlade i programi za starije).

Prijedlog mogućeg modela radnog osposobljavanja učenika s većim intelektualnim teškoćama za obavljanje poslova u bankama hrane

Najčešći poslovi na kojima se zapošljavaju osobe s umjerenim i većim intelektualnim teškoćama, a koje su bile obuhvaćene programom radnog osposobljavanja su: poslovi slaganja, sortiranja, pakiranja, poslovi čišćenja te održavanje javnih površina. Kao što je već napomenuto, osobe najbolje uče obavljati poslove na konkretnim radnim mjestima u redovitim uvjetima. Izobrazba u obavljanju poslova, mogla bi se provoditi i u bankama hrane odnosno njihovim skladištima.

Model banki hrane u strukturiranju ovog programa nije preuzet slučajno. Banka hrane kao neprofitna organizacija je primjer ekonomski isplativog modela u kojem su volonteri nositelji radnih aktivnosti. Dobrotvornim društvenim radom (engl. community based service) lokalna zajednica se uključuje u rješavanje postojećeg problema gladi i siromaštva. Volonterski rad pomaže u razvoju stabilnog društva kao i razvoja zajednice. Prijedlog mogućeg modela radnog osposobljavanja učenika s većim intelektualnim teškoćama za obavljanje poslova u bankama hrane je idejno zamišljen kao integrativni model koji bi se bazirao na načelima tzv. „u zajednici utemeljene rehabilitacije“ kao i modelu zapošljavanja uz podršku, kao jednog od njenih programa.

Činjenica je da je većina osoba s težim invaliditetom u Republici Hrvatskoj institucionalizirana. U zajednici utemeljena rehabilitacija (eng. community based rehabilitation) je alternativa institucionalnom modelu skrbi za osobe s invaliditetom kojom se unutar lokalne sredine nastoje stvoriti uvjeti za rehabilitaciju, ravnopravnost i socijalnu integraciju (Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.).

Model je zamišljen kao svojevrsan trening koji bi se bazirao na istim načelima kao zapošljavanje uz podršku, a u kojem bi umjesto radnog asistenta bio uključen edukacijski-rehabilitator te radni instruktor ili tehnolog.

Putem programa edukacije, volontere u bankama hrane bi se upoznao sa specifičnostima funkcionir

anja osoba s većim intelektualnim teškoćama koje su obuhvaćene programom radnog osposobljavanja. Značajna nadopuna edukacije bio bi dio vezan uz praktične savjete kako da pomognu u izvođenju programa radnog osposobljavanja, pružajući podršku učenicima, vezano uz radni zadatak. Ovakav model bi zapravo bio priprema za program zapošljavanja uz podršku koji će, vrijedno je nadati se, postati prepoznat od strane zakonodavaca i u našoj zemlji.

Kao što je već navedeno, struktura programa radnog osposobljavanja obuhvaća tri cjeline, a tema ovog rada je usmjerena na cjelinu vezanu uz izobrazbu u obavljanju poslova. Izobrazba u obavljanju poslova u našem obrazovnom sustavu zastupljena je sa 9 sati tjedno (Vicić, 1996.). Učenici bi u banku hrane mogli odlaziti tri puta tjedno s tim da bi se isprva krenulo sa 1-2 učenika, ovisno o procijenjenim sposobnostima. Učenike bi trebao pratiti radni instruktor (tehnolog), a s vremenom, kako bi se postupno smanjivala podrška, mogli bi se uključivati i ostali učenici. Smjernice za izvođenje programa strukturno su prikazane u tekstu koji slijedi.

1.) Inicijalna procjena

Procjena učenika s većim intelektualnim teškoćama uključenih u program radnog osposobljavanja je osnova za kreiranje edukacijsko-rehabilitacijskog programa podrške. Podaci koji su važni za procjenu prikupljaju se od (Barešić-Valić, 2005a):

- Samog korisnika;
- Korisniku bliskih osoba iz uže socijalne sredine;
- Osoba iz korisnikovog stručnog kruga podrške.

Kod procesa procjene trebalo bi opservirati vještine koju su značajne za program radnog osposobljavanja (komunikacijske i socijalne vještine, vještine brige o sebi, itd.). Iz razgovora s učenikom trebalo bi se saznati u kojim je aktivnostima do sada sudjelovao, koje su njegove želje i interesi, kakve su njegove sposobnosti, odnosno teškoće. Podaci o zdravstvenom stanju prikupljaju se konzultacijom medicinske dokumentacije.

2.) Uspostavljanje kontakta s bankom hrane

U ovoj fazi trebalo bi ugovoriti sastanak s direktorom banke hrane te se pripremiti za sastanak. Cilj razgovora s direktorom trebao bi biti pobuđi-

vanje interesa za mogućnost izvođenja praktičnog djela izobrazbe u obavljanju poslova u banci hrane (Barešić-Valić i Kukić, 2005.). Tijekom samog sastanka trebalo bi predstaviti ustanovu te pobliže objasniti značajke populacije korisnika koja je uključena u program radnog osposobljavanja. Posebno bi bilo važno detaljno objasniti program izobrazbe u obavljanju poslova te ulogu edukacijskog-rehabilitatora i radnog instruktora (tehnologa) u samom programu.

3.) *Analiza i prilagodba radnog mjesta*

Analiza radnog mjesta je početna točka procesa kojim se osobe s invaliditetom mogu izučiti za točno određene radne zadatke. Edukacijom na radnom mjestu postiže se određeni redoslijed i kontinuitet učenja (Janković, 2005.).

Analiza radnog mjesta obuhvaća sljedeće aktivnosti:

- utvrđivanje elemenata od kakvih se zadataka taj rad sastoji;
- kakvim se postupcima tim zadacima udovoljava;
- analiza objektivnih prilika u kojima se rad obavlja;
- zahtjevi u pogledu psihičkih i fizičkih sposobnosti i vještina koje rad postavlja pred radnika;
- uspoređivanje zahtjeva koje postavlja poduzeće vezano uz radne zadatke kao i sposobnosti učenika.

Osim samih koraka koji su potrebni za obavljanje radne aktivnosti potrebno bi bilo obratiti pozornost i na društvene odnose među volonterima u bankama hrane, gdje se provodi pauza te kakve su promjene u zahtjevnosti samog radnog zadatka (Janković, 2005.). Analiza radnog mjesta se koristi i u svrhu edukacije i informiranja ostalih osoba uključenih u radne zadatke.

Volonteri u bankama hrane koji rade na poslovima skladištenja, sortiranja i distribucije prehrambenih proizvoda bi trebali biti informirani o dolasku učenika uključenih u program radnog osposobljavanja kao i njihovim potrebama. Edukacijom bi volontere u bankama hrane trebalo upoznati s populacijom učenika s većim intelektualnim teškoćama uključenim u program radnog osposoblja-

vanja kao i načinu ophođenja s njima. Ukratko bi im bio prezentiran model i njihova moguća uloga u pružanju podrške učenicima.

4.) *Individualni program podrške*

U ovoj fazi već bi trebala biti izrađena analiza radnog mjesta. Radni instruktor i edukacijski-rehabilitator trebaju izraditi strukturirani program podrške. Prije početka izobrazbe u obavljanju poslova u bankama hrane, učenici bi trebali kroz aktivnosti u samom centru gdje se provodi program radnog osposobljavanja uvježbavati radne zadatke slične onima koje bi obavljali u bankama hrane. Možemo to promotriti na sljedećem primjeru:

Izobrazba u obavljanju poslova

Godina osposobljavanja : III. i IV.

Školska godina: 2009./2010.

Točan naziv posla za koji se učenik školuje: Pakiranje prehrambenih namirnica u kutije.

Faze rada:

- Sklapanje kutije za prehrambene artikle;
- Sklapanje poklopca za kutije;
- Pakiranje prehrambenih namirnica u kutije.

Rad čine sljedeće radne operacije:

- Presavijanje kutije;
- Slaganje kutije;
- Pakiranje prehrambenih namirnica u kutiju;
- Sklapanje poklopca;
- Zatvaranje poklopca ljepljivom vrpcom.

Započevši s provođenjem izobrazbe u obavljanju poslova u banci hrane, radni instruktor (tehnolog) bi pokazao učeniku koje radne aktivnosti treba realizirati. Učenik bi uz podršku radnog instruktora obavio svaki korak. Radni instruktor treba bilježiti način pružanja podrške. Bilježenje podataka je ključno za uspjeh osposobljavanja na radnom mjestu. Također se pri pružanju podrške polazi od najmanje podrške (verbalne) prema najvećoj podršci (fizičko vođenje) (Barešić-Valić, 2005b). S vremenom bi se trebao razvijati plan za podršku učenicima od strane drugih redovnih zaposlenika, odnosno volontera u bankama hrane. Iskustva pokazuju da je za stabilnost i praćenje korisnije odabrati nekoliko suradnika koji su voljni preuzeti odgovornosti pružanja podrške (Bilić, Bratković i Dujmović, 2005.).

Mogućnosti realizacije modela u Republici Hrvatskoj

Mogućnosti primjene ovakvog modela su brojne, ali postoje određena ograničenja koja su detaljnije obrađena u daljnjem tekstu.

1) U Republici Hrvatskoj trenutno ne postoji model banki hrane. Socijalna pomoć i socijalna skrb ostvaruju se sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 103/03, 44/06 i 79/07). Kao vrste pomoći socijalne skrbi, a vezane za tematiku rada, izdvojene su (Socijalna skrb u Gradu Zagrebu; dostupno na web stranici [www.zagreb.hr/.../\\$FILE/Projekt%20e-zdravstvo%20Grada%20Zagreba%20Sustav%20socijalnih%20kartica.doc](http://www.zagreb.hr/.../$FILE/Projekt%20e-zdravstvo%20Grada%20Zagreba%20Sustav%20socijalnih%20kartica.doc)):

- smještaj u prenočište;
- prehrana u pučkim kuhinjama;
- dostava obroka u kuću;
- pomoć u naravi obiteljima s troje i više maloljetne djece;
- pomoć djeci u mliječnoj hrani.

Zakonom nije određeno tko bi trebao financirati pučke kuhinje pa Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi pomaže svim javnim kuhinjama koje traže pomoć (Rak-Šajn, 2001.; dostupno na web stranici www.hsp1861.hr/vijesti/010412jrs.htm¹).

2) Obveznici poreza na dobit mogu u svoje rashode poslovanja, koji im umanjuju osnovicu poreza, uključiti darovanja u naravi ili novcu do visine 2% ukupnog prihoda ostvarenog u prethodnoj kalendarskoj godini. Prema Zakonu o porezu na dodanu vrijednost (NN, 47/95, 106/96, 164/98, 105/99, 54/00 i 73/00) donacija u novcu nije oporeziva porezom na dodanu vrijednost. Ohrabrujuća je činjenica što u Republici Hrvatskoj prema Zakonu o porezu na dobit (NN, 177/04) neprofitne organizacije nisu obveznici poreza na dobit. Prema Zakonu o porezu na dodanu vrijednost (NN, 47/95, 106/96, 164/98, 105/99, 54/00 i 73/00), većina neprofitnih organizacija nisu obveznici poreza na dodanu vrijednost (PDV). Međutim, odredbom da ukupan iznos donacija može biti do visine 2% ukupnog prihoda prethodne kalendarske godine prema Zakonu o porezu na dobit (NN, 177/04) ne poti-

ču se osobe da doniraju i da pritom mogu tržiti iznos donacija u porezno dopustiv rashod.

3) Proučavanjem postojeće situacije u Republici Hrvatskoj nisu pronađeni primjeri sustavnog prikupljana prehrambenih namirnica u dobrotvorne svrhe. Međutim, prema Zakonu o zdravstvenoj ispravnosti i zdravstvenom nadzoru nad namirnicama i predmetima opće uporabe (NN, 103/97) predmeti opće uporabe kojima je istekao rok uporabe označen na njihovoj deklaraciji ili nemaju podatke o roku uporabe se smatraju zdravstveno neispravnim. Prema Zakonu o hrani (NN, 117/03), hrana kojoj je istekao rok valjanosti, ako se laboratorijskim ispitivanjem utvrdi da je zdravstveno ispravna, a uz odobrenje koje izdaje Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (www.mps.hr) i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (www.mzss.hr), ovisno o nadležnosti može se upotrijebiti: u ponovnoj proizvodnji hrane, prodati ili darivati. Hrana namijenjena za darivanje ili prodaju mora na prodajnom mjestu imati posebno istaknutu obavijest da je to hrana kojoj je istekao rok valjanosti, ali da je i dalje zdravstveno ispravna. Nažalost do sada nije uočena takva praksa u našim trgovinama. Pekarski proizvodi koji se ne uspiju prodati tijekom dana u trgovinama, mogu se koristiti tako da ih se proda za stočnu hranu ili ih se baca².

4) Cilj radnog osposobljavanja se svakako ne bi smio svesti isključivo na „radnu okupaciju“ ili „radnu terapiju“. Međutim, postavlja se pitanje kvalitete i mogućnosti realizacije programa radnog osposobljavanja u centrima koji ga i provode. Svakako da su dodatne prepreke osviještenost i motivacija stručnjaka, roditelja i skrbnika osoba s većim intelektualnim teškoćama vezano uz daljnje zasnivanje radnog odnosa ovih osoba (Kiš-Glavaš, 2002.).

S obzirom na gore navedena ograničenja u realizaciji modela, nadalje u tekstu dat je prikaz prijedloga nekih mogućih rješenja.

Kako u Republici Hrvatskoj još nisu osnovane banke hrane, učenici s većim intelektualnim teškoćama uključeni u program radnog osposobljavanja mogli bi odlaziti u poduzeća gdje se izvode jednostavniji kooperacijski poslovi pakiranja, sortiranja i distri-

¹ Tekst koji se nalazi na web stranici preuzet je iz Večernjeg lista

² Razgovor s Mirkom Kulušićem, vlasnikom pekarni „Kulušić“, 27.12.2007., Šibenik

bucije proizvoda (npr. u Tvornicu olovaka Zagreb). U Srednjoj školi Centar za odgoj i obrazovanje u Zagrebu, Zagorska 14, u kojoj se provodi program radnog osposobljavanja, 90-ih godina 20. stoljeća bila je uspostavljena suradnja s Tvornicom olovaka Zagreb na način da su iz tvornice slani dijelovi kemijskih olovaka koje su učenici u Centru spajali i zatim su se ti isti proizvodi slali natrag u tvornicu³. Zamišljenim modelom bi se učenike pokušalo odvesti u tvrtke. Kao što navodi i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, 143/02 i 33/05) praktični dio osposobljavanja za rad u tijeku profesionalne rehabilitacije treba izvoditi kod poslodavca, a iznimno u ustanovi za profesionalnu rehabilitaciju ili u specijaliziranoj obrazovnoj ustanovi.

Druga mogućnost primjene ovog modela bi bila u radnim centrima. Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, 143/02 i 33/05) radni centar je ustanova koja skrbi radom za osobe s invaliditetom koje se ne mogu zaposliti ili održati zaposlenost u općim ili posebnim uvjetima na otvorenom tržištu rada ili u zaštitnim radionicama. Radni centar se osniva i zbog radnoterapijskih aktivnosti u okviru rehabilitacije i rehabilitacije osoba s invaliditetom. Osoba s invaliditetom u radnom centru ima položaj korisnika usluga.

U okviru radnog centra bi se mogle organizirati radne aktivnosti pakiranja, sortiranja i distribucije prehrambenih proizvoda kao u bankama hrane. Drugim riječima, radne zadatke koji se obavljaju u SAD-u u bankama hrane bi u Hrvatskoj mogli izvoditi radni centri s tim da bi se uz postojeće aktivnosti mogle uvesti radne aktivnosti proizvodnje prehrambenih proizvoda koji bi se zatim plasirali na tržište. Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, 143/02 i 33/05) sredstva za rad radnog centra osiguravaju osnivač i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, s time da radni centar može primati darove domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba. U Republici Hrvatskoj je prije nekoliko mjeseci u Ustanovi za rehabilitaciju hendikepiranih osoba profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem URIHO (<http://www.uriho.hr/>), kao pilot projekt, osnovan prvi radni centar u Republici Hrvatskoj.

ZAKLJUČAK

Učenici s umjerenim i većim intelektualnim teškoćama, pretežno su korisnici centara za socijalnu skrb, gdje su većinom stacionarno smješteni i gdje neki ostaju doživotno. Planovi i programi odgoja, obrazovanja i rehabilitacije osoba s umjerenim i težim intelektualnim teškoćama dobro su strukturirani, ali problem se javlja u načinu i metodama njihova provođenja. Analizirajući metodiku odgojnog, obrazovnog i rehabilitacijskog rada za djecu s većim intelektualnim teškoćama, jasno je kako bi se rad, uz onaj teorijski, trebao provoditi, povezujući s tim praktična iskustva. Ipak, nije moguće sa sigurnošću tvrditi da se radni zadaci vezani uz radni odgoj kao i program radnog osposobljavanja dosljedno provode, poštujući pritom osnovne smjernice za rad sa spomenutom populacijom.

Model radnog osposobljavanja učenika s većim intelektualnim teškoćama za obavljanje poslova u bankama hrane predstavlja novi mogući pristup u osmišljavanju programa radnog osposobljavanja, ali i sustavnog prikupljanja hrane za osobe koje žive na rubu egzistencije. Mogućnosti osnivanja banki hrane u Republici Hrvatskoj realno postoje, ali postavlja se pitanje koliko se postojećim zakonodavstvom potiče poduzeća i pojedince da doniraju bilo svoje vrijeme, novac ili dobra.

Navedeni model bi učenicima s većim intelektualnim teškoćama pružio priliku da se osposobe za jednostavnije radne aktivnosti u redovnim radnim uvjetima uz primjerenu podršku, a istovremeno bi se podržala njihova socijalna integracija u zajednicu. Kako su za osmišljavanje modela preuzete osnovne smjernice modela zapošljavanja uz podršku, sljedeći korak bi bio njihovo sustavno uključivanje u program zapošljavanja uz podršku. Za početak, takav bi model zapošljavanja trebao biti prepoznat i od strane naših zakonodavaca. Po uzoru na razvijene zemlje Europe i svijeta, uspješno je inicirana njegova primjena i program provedbe u našoj zemlji, no potrebno ga je odgovarajućim zakonskim rješenjima formalno uvesti u sustav usluga podrške za zapošljavanje osoba s većim teškoćama u razvoju.

³ Razgovor s Majom Klabučar, voditeljicom Službe praćenja, socijalizacije i pružanja podrške pri zapošljavanju učenika pri Srednjoj školi Centar za odgoj i obrazovanje u Zagrebu, 13.12.2007., Zagreb

LITERATURA

- America's Second Harvest - The nation's Food bank network, The Almanac of hunger and poverty in America 2007.; dostupno na web stranici http://www.secondharvest.org/learn_about_hunger/hunger_almanac_2007.html (pristupljeno 2.12.2007.)
- Barešić-Valić, V. (2005a): Procjena u funkciji zapošljavanja. U D. Bratković (ur.), Zapošljavanje uz podršku (str. 71-78). Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Barešić-Valić, V. (2005b): Strukturiranje osobno usmjerenog programa podrške za radno mjesto. U D. Bratković (ur.), Zapošljavanje uz podršku (str. 93-104). Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Barešić-Valić, V., Kukić, G. (2005): Razvijanje poslova i zastupanje korisnika u pronalaženju poslova u redovnoj radnoj sredini. U D. Bratković (ur.), Zapošljavanje uz podršku (str. 79-86). Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Bilić, M., Bratković, D., Dujmović, M. (2005): Zapošljavanje uz podršku osoba s intelektualnim teškoćama. U D. Bratković (ur.), Zapošljavanje uz podršku (str. 29 - 71). Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Bobuš, Z. (2007): Zapošljavanje osoba s invaliditetom u duhu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Nacionalne strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. U Zbornik radova 3. Stručnog skupa „Aktivnosti i perspektive zapošljavanja osoba s invaliditetom u duhu UN konvencije o pravima osoba s invaliditetom” (str.8-19). Zagreb: Osvit.
- Državni zavod za statistiku (DZS), Popis stanovništva 2001. g.; dostupno na web stranici zavoda <http://www.dzs.hr> (pristupljeno 27.12.2007.)
- Janković, M. (2005): Analiza i prilagodba radnog mjesta. U D. Bratković (ur.), Zapošljavanje uz podršku (str. 87-92). Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Kiš-Glavaš (2002): Profesionalna rehabilitacija osoba s posebnim potrebama. U Zbornik radova 1. međunarodnog stručnog simpozija „Aktualnosti i perspektive zapošljavanja osoba s invaliditetom“ (str. 40-55). Zagreb: URIHO - Ustanova za rehabilitaciju hendikepiranih osoba profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem.
- Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (informacije dostupne na web stranici www.mps.hr)
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (informacije dostupne na web stranici www.mzss.hr)
- Open society institute (2005): Prava osoba s intelektualnim teškoćama, Pristup obrazovanju i zapošljavanju, izvješće o monitoringu Hrvatska. Budimpešta: Open society institute.
- Pravilnik o srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju, *Narodne novine* br. 86/92; dostupno na web stranici <http://www.mn.hr/clanci/sluzbeno/1992/2226.htm> (pristupljeno 20.10.2007.)
- Rački, J. (1997): Teorija profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Rak-Šajn, J. (2001): Najmanje 7 000 građana hrani se u pučkim kuhinjama.; dostupno na web stranici www.hsp1861.hr/vijesti/010412jrs.htm (pristupljeno 12.02.2008.)
- Ružić, E. (2001): Zakonske odrednice odgoja i obrazovanja učenika s posebnim potrebama u Hrvatskoj. *Naš prijatelj* 27 (1/2), 5-16.
- Skočić Mihić, S., Kiš-Glavaš, L. (2005): Poticajne mjere kao motivirajući čimbenik zapošljavanja osoba s invaliditetom procijenjene od strane poslodavca. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 41 (1), 105-113.
- Socijalna skrb u Gradu Zagrebu; dostupno na web stranici [www.zagreb.hr/.../\\$FILE/Projekt%20e-zdravstvo%20Grada%20Zagreba%20Sustav%20socijalnih%20kartica.doc](http://www.zagreb.hr/.../$FILE/Projekt%20e-zdravstvo%20Grada%20Zagreba%20Sustav%20socijalnih%20kartica.doc) (pristupljeno 12.02.2008.)
- Šafranko, E., Frey Škrinjar, J. (2003): Istraživanje stavova naše društvene zajednice prema zapošljavanju osoba s težom mentalnom retardacijom u redovitim uvjetima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 39 (2), 157-168.
- The Internal Revenue Service; dostupno na web stranici <http://www.irs.gov/publications/p526/ar02.html#d0e2990> (pristupljeno 5.02.2008.)

Udruga za promicanje inkluzije (informacije dostupne na web stranici (<http://www.inkluzija.hr/>))

Ustanova za rehabilitaciju hendikepiranih osoba profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem URIHO (informacije dostupne na web stranici <http://www.uriho.hr/>)

Vicić, M. (1996.): Metodika odgojno obrazovnog i rehabilitacijskog rada za djecu i mladež s mentalnom retardacijom. Zagreb: Hrvatsko društvo defektologa.

Wikipedia - food bank; dostupno na web stranici http://en.wikipedia.org/wiki/Food_bank (pristupljeno 25.10.2007.)

Zakon o hrani, *Narodne novine*, br. 117/03; dostupno na web stranici www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_hrani.asp (pristupljeno 2.03.2008.)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine*, br. NN 87/08; dostupno na web stranici <http://www.infolex.hr/htm/50816.htm> (pristupljeno 8.07.2009.)

Zakon o osnovnom školstvu, *Narodne novine* br. 59/91, 27/93, 7/96 i 69/03; dostupno na web stranici www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/0819.htm (pristupljeno 3.02.2008.)

Zakon o porezu na dobit, *Narodne novine*, br. 177/04; dostupno na web stranici www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/3067.htm (pristupljeno 11.03.2008.)

Zakon o porezu na dodanu vrijednost, *Narodne novine* br. NN, 47/95, 106/96, 164/98, 105/99, 54/00 i 73/00; dostupno na web stranici http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zakon_o_porezu_na_dodanu_vrijednost.asp (pristupljeno 11.03.2008.)

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, *Narodne novine* br. 10/97 i 10/01; dostupno na web stranici <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1997/0152.htm> (pristupljeno 7.01.2008.)

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, *Narodne novine* br. 143/02 i 33/05; dostupno na web stranici <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2002/2298.htm> (pristupljeno 20.11.2007.)

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine* br. 73/97, 103/03, 44/06 i 79/07; dostupno na web stranici <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1997/1255.htm> (pristupljeno 17.12.2007)

Zakon o srednjem školstvu, *Narodne novine* br. 19/92, 26/93, 27/93, 50/95 i 59/01; dostupno na web stranici <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/0820.htm> (pristupljeno 7.01.2008.)

Zakon o zdravstvenoj ispravnosti i zdravstvenom nadzoru nad namirnicama i predmetima opće uporabe, *Narodne novine*, br. 103/97; dostupno na web stranici www.ipfsaph.org/cds_upload/kopool_data/FAOLEX_0/unknown_cro24793.htm (pristupljeno 10.02.2008.)

MODEL OF TRAINING FOR PEOPLE WITH SEVERE INTELLECTUAL DISABILITIES PERFORMING WORK DUTIES IN FOOD BANK

Abstract: *The ability to work is one of the main criteria of success of each person and according to that job training should be one of the main objectives of the educational system for all people. The achievement of a job role even for people with severe intellectual disability is crucial, all the more that these persons after completion of the program of job training are rarely employed. A proposal of a potential model of training for people with severe intellectual disabilities performing work duties in food bank as a part of the program of job training is given in this paper. The food banks as a way of a community based service in the future could become a segment of the community based rehabilitation. This paper also gives a short overview of the possibilities as well as restrictions of a realization of the potential proposal in Republic of Croatia. The model itself is based on the principles of supported employment thanks to which we provide persons with intellectual disability participation in a paid work at regular working environment.*

Key words: *job training, food banks, supported employment*